

Marek», як бачимо це в описі Барської конфедерації та її вплив на долю польсько-українського суспільства [4].

У цьому інтерпретаційному просторі чорноромантичний напрям поєднується з іншими романтичними течіями, використовує таємничі християнські і язичницькі мотиви, шукає нові шляхи вираження сакрального, розширює тематичну та образну систему творів. У цій перспективі варто далі продовжувати дослідження творів польських романтиків і на цьому тлі – власне творчість Ю. Словацького, у якій усі без винятку характеристики чорного романтизму присутні, добре розвинені і основані на політичних авторських інтенціях. Доречним є проведення паралелей і порівняння чорноромантичних елементів поезії Словацького із творами представників «української школи», зокрема Северина Гоцинського Юзефа-Богдана Залеського. Перспективи таких досліджень значні й актуальні.

Список використаної літератури

1. Bajko M. Słowacki i spadkobiercy. Studia i szkice. Naukowa Seria Wydawnicza «Czarny Romantyzm. Białystok: Prymat, 2017. 256 s.
2. Gruntkowska D. Czarny romantyzm i sacrum. Przypadek romantyzmu krajowego. Interpretacje. Naukowa Seria Wydawnicza «Czarny Romantyzm». Białystok: Prymat, 2022. 504 s.
3. Słowacki J. Dzieła wybrane. T. 2: Poematy. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, Łódź: Ossolineum, 1989. 400 s.
4. Słowacki J. Ksiądz Marek. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2004. 115 s.
5. Słowacki J. Poematy. Warszawa: Pruszyński i S-ka, 2000. 385 s.
6. Słowacki J. Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach. Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2004. 160 s.

Олександр Глотов,
доктор філологічних наук, професор,

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля;
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка

«КРЕМЕНЕЦЬКІ» ВІРШІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація

Низка творів уродженця українського міста Кременця польського поета Юліуша Словацького пов'язана з його малою батьківщиною. У них він згадує певні реалії, які відомі мешканцям цього містечка, наповнюючи ці вірші очевидною симпатією до краю, а навіть певною сентиментальністю. Особливої ваги для місцевого реципієнта цих поезій набуває українська форма тексту, тобто – переклад. Специфікою перекладу поезії, на відміну від прози, є необхідність відтворення національної системи версифікації, зумовленої орфоенією та правописом. Тому україномовна версія польського вірша іноді досить далеко відходить від первісного тексту. Однак найбільш суттєва різниця варіантів перекладу оригінального твору полягає у тому, що текст або відповідає нормам українського синтаксису, або намагається поєднати споріднені, але структурно різні мови.

Ключові слова: *творчість Юліуша Словацького, український переклад, кременецька тематика.*

Key words: *work of Juliusz Słowacki, Ukrainian translation, Kremenets theme.*

Творча спадщина класика польської літератури Юліуша Словацького є ретельно дослідженою в історії польської літератури [1, 2, 3]. Не забуло уродженця українського міста Кременець і українське літературознавство: поет двічі виданий двотомниками перекладів на українську, 1959 року – під редакцією Максима Рильського, 2011 року – під редакцією Романа Лубківського [8,9], двічі додав своїх зусиль Кременецький музей Юліуша Словацького, поширивши коло перекладачів та перекладів [10]. Про

культурну співпрацю обох народів яскраво свідчить навіть той факт, що багато років під егідою Кременецької академії імені Тараса Шевченка відбуваються щорічні зустрічі студентів та учнів усіх тих країн (Україна, Польща, Білорусь, Литва), де є навчальні заклади імені Словацького.

Кременець як культурно-історичний простір є спільним майданчиком для наукових та науково-популярних розвідок українських та польських авторів. І у всіх випадках все починається, якщо йдеться саме про Словацького, з його поезій, де згадується край його дитинства. Край неминуче романтичний, сентиментальний, невимовно гарний та квітучий, бо інакше країна дитинства у будь-якого поета виглядати просто не може.

Цінність цих творів є водночас абсолютною, бо це вірші генія світової літератури, а також відносною, бо вони, по-перше, входять до циклу обов'язкових до вивчення у шкільному курсі польської літератури [10], а по-друге, є значимими для українського читача, особливо – читача кременецького, тому що йдеться про українську землю, яку вважає прекрасною автор іншої національності.

Тож ці твори мають бути, з одного боку, суто польськими, бо створюють хрестоматійний канон читацької свідомості сучасного поляка. І такими, вишуканими у всій чистоті польського романтизму вони і є мовою оригіналу. Натомість для читача українського ці гімни автохтонному Кременцю мають бути за визначенням безсумнівно українськими. А от з цим не все є досконало. І у цьому проблема. Чи можуть цю проблему вирішити зусилля історика літератури? Гадаю, що так, тому що така розвідка, перебуваючи десь в анналах, стане дороговказом майбутньому перекладачеві і підвищить якість його перекладу.

Найбільш ґрунтовний огляд українських перекладів Словацького зробила Тамара Сеніна, директорка Музею Словацького у Кременці [5, 6, 7], кваліфіковано висвітливши історичні, соціальні та естетичні підвалини цього актуального завдання: наближення менталітету генія польської літератури,

який сформувався за умов знищеної польської державності, до українських читачів, яким ця ситуація була і є досі не чужою.

Але, на жаль, Тамара Григорівна Сеніна, заслужений діяч Республіки Польща та член Національної спілки журналістів України, не є лінгвістом та перекладачем, тому на певні обставини цього явища вона просто не звертає уваги.

Тому метою цього повідомлення є короткий лінгвістично-дидактичний аналіз оригіналу та перекладів одного з «кременецьких» віршів Юліуша Словацького, з очевидним нав'язуванням читачеві ідеї про те, що український переклад будь-якого автора має в українського читача справляти враження, що цей вірш написаний українським поетом українською мовою, та ще й сучасним її варіантом. Йдеться про вірш, написаний 13 березня 1844 року в Парижу «W pamiętniku Zofii Bobrówny»:

*Niechaj mnie Zośka o wiersze nie prosi,
Bo kiedy Zośka do ojczyzny wróci,
To każdy kwiatek powie wiersze Zosi,
Każda jej gwiazdka piosenkę zanuci.
Nim kwiat przekwitnie, nim gwiazdeczka zleci,
Słuchaj — bo to są najlepsi poeci.*

*Gwiazdy błękitne, kwiateczki czerwone
Będą ci całe poemata składać.*

*Jabym to samo powiedział, co one,
Bo ja się od nich nauczyłem gadać;
Bo tam, gdzie lkwę srebrne fale płyną,
Byłem ja niegdyś, jak Zośka, dzieciną.*

*Dzisiaj daleko pojechałem w gości
I dalej mię los nieszczęśliwy goni.
Przywieź mi, Zośko, od tych gwiazd światłości,
Przywieź mi, Zośko, z tamtych kwiatów woni,*

Bo mi zaprawdę odmłodnieć potrzeba.

Wróć mi więc z kraju taką — jakby z nieba.

Історія виникнення цього вірша драматична і банальна, вона у подробицях досліджена словацькознавцем [4], переказувати її нема сенсу, бо титульний персонаж, Зофія Бобрівна, дочка Теодора Бобра-Пьотровицького, предводителя кременецької шляхти, та Йоанни Бобрової, тут випадковий і потрапив до зібрання творів внаслідок рандомного збігу обставин.

Починати перекладознавчі міркування варто із заголовку, у якому кожне із трьох значимих слів може мати в українській мові різні версії. Олена Пчілка, зокрема, переклала назву як «В пам'яткову книжку Зосі». Цілком очевидно, що сувора Лесина мама не вела світського способу життя, тому оця книжечка, до котрої шляхтянки заносили доленосні події та тексти, набула такої дивної форми. В назві стоїть повна форма імені дівчини – Олена Пчілка вирішила вжити здрібнілу. І зовсім оминути непритаманний українській мові патронім дівочого прізвища.

Гаїна Коваленко згадала, як у світських салонах називають такі книжки, і тому поіменувала вірш – «В альбом Софії Бобровій». Щоправда, у сучасній мові альбом – це дещо інше, але історичний контекст збережений. Українізування імені Зофія на Софія виглядало би граматично та історично правильно, якби не прізвище, яке у формі «Боброва» не відповідає ані польському правопису, бо це була би не дочка, а жінка Бобра, ані українському, бо Боброва – це російська правописна норма. Сучасний перекладач тернопольянин Роман Ладика пішов тим самим шляхом – «В альбом Софії Бобрової». На нашу думку, найбільш вдалим виявився переклад академіка Ростислава Радишевського, він максимально українізував назву, зберігши водночас певну архаїку – «До альбому Софії Бобрівни». Звісно, форми жіночого прізвища «Бондарівна – Лимерівна», які й означають дочку, не мають у сучасному словотворі активних форм, але вони таки були. У литовській сучасній мові така диференціація зберігається досі.

Наступний граматичний вибір постає перед перекладачем, коли треба згадати, що у польській мові активно вживається звертання через форму третьої особи: *Czy pan mnie rozumie?* – Чи ви мене розумієте? Словацький у цьому вірші поєднує звертання через третю особу – «*Zośka*» - зі звертанням «на ти»: «*Wędą ci całe poemata składać*» («Будуть тобі цілі поеми складати»). Тому що з одного боку виховання шляхетне вимушує звертатися як належить, а з другого – це лише чотирнадцятирічна дівчина, а поет вже на порозі віку Ісуса Христа.

Олена Пчілка звично обійшла цей айсберг, у всіх випадках застосувавши форму «ти»: «Адже ти у нашу отчизну рушаєш!». Гаїна Коваленко автоматично приймає польську форму: і третя особа, і «ти». Але звертання через третю особу ніколи не існувало в українському словообігу. Так само вчинив і Роман Ладика: «Про вірші Зося хай мене не просить». І лише Ростислав Радішевський застосував цілком нормальний український слововжиток: «Не проси мене, Зосю, вірш написати», тобто – є звертання на ти, і є звернення – «Зосю». Практично все по-українськи.

Чому практично? Тому що «Зося». Нема такої форми імені Софія у вітчизняному слововжитку. Є «Софійка», є «Софа», навіть «Соня». «Зосі» нема. Тож остаточно українізувати текст не вдалося нікому.

Український переклад, маючи у своєму активі значні досягнення, продовжує спиратися в основному на особистий фанатизм перекладачів. Система підготовки фахівців орієнтується виключно на знання особою певної іноземної мови. Двосторонній зв'язок, коли обидві мовних стихії, іноземна і вітчизняна, перебувають у рівноправних стосунках, залишається поки ідеалом. Сучасний український професійний переклад балансує зараз між джерелоцентричним принципом Григорія Кочура, який передбачає максимально можливе наближення читача перекладу до оригіналу, та україноцентричним принципом Миколи Лукаша, який робить іноземного автора вітчизняним.

Список використаної літератури

1. Bibliografia literatury polskiej. Nowy korbut. Halina Gacowa. Juliusz Słowacki. Wrocław, Warszawa, Kraków. Zakład narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo MM. 2000.
2. Słowacki J. Dzieła wszystkie, t. 1–17, red. J. Kleiner i (od t. 12) W. Floryan, Wrocław 1952–75
3. Słowacki Juliusz Dzieła t.1-14 Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław 1959r.
4. Troszyński M. Poetycka puenta i... całkiem prozaiczny epilog (albumowego wiersza Juliusza Słowackiego). Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne oświęcone historii i krytyce literatury polskiej 90/4, 5-48. 1999.
5. Сеніна Т. Юліуш Словацький у колі українських перекладачів. Доба «національного» та «розстріляного» відродження – кін.ХІХ – 20-30 роки ХХ ст. <http://mjsk.te.ua/uk/slovatskij-v-ukrayini/doslidzhennja-statti/85-yliush-slovackui-u-koli-ukrainskuh>
6. Сеніна Т. Юліуш Словацький у колі українських перекладачів. Юліуш Словацький в українських перекладах: Вибрані твори. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2019. 552 с. С.12-35.
7. Сеніна Т. Юліуш Словацький у перекладах Олени Пчілки. <http://mjsk.te.ua/uk/dijalnist/naukova-dijalnist/464>
8. Словацький Ю. Вибрані твори в двох томах. Київ: Державне видавництво художньої літератури. 1959. Передмова Р. Вервеса; переклад з польської за ред. М. Рильського.
9. Словацький Ю. Зібрання творів: У 2-т. /Ю.Словацький; упоряд., вступ.ст., аг.ред. Р.Лубківського. Львів: Світ, 2011. Т.1: поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю.Словацького.480 с.
- 10.Юліуш Словацький в українських перекладах: Вибрані твори. Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2019. 552 с.
- 11.Юліуш Словацький на польському освітньому сайті Wolne lektury: <https://wolnelektury.pl/katalog/autor/juliusz-slowacki/>
- 12.Юліуш Словацький. Пам'ять у барвах слова. Тернопіль, 2003.

Марія Брацка,
доктор філологічних наук,
професор кафедри полоністики,
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка